

УДК 821.161.2:82.09+94(477.64)

**ТЕТЯНА ЯРОВЕНКО**

м. Харків

jarovento.t@gmail.com

## СТАТТЯ ВАСИЛЯ МАРКА «БІЛЬ, ЯКИЙ НЕ ГОЯТЬ РОКИ» В РЕГІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ СЛАВУТИЧЕЗНАВСТВА

*Світлій пам'яті доктора філологічних наук,  
професора Василя Петровича Марка (1939–2015)*

*У статті робиться спроба визначення місця літературознавчих практик В. Марка, присвячених творчості Яра Славутича, в контексті напрацювань кіровоградських дослідників. Розглядаючи мотиви нищення тоталітарною системою представників української культури, драму вимушеної розлуки українців з Батьківщиною, трагедію Голодомору 1932–1933 рр. тощо у творчому доробку Яра Славутича, В. Марко наголошує на втіленні в художньому й літературознавчому слові реальних фактів духовної біографії митця. Користуючись методологією порівняльного літературознавства, дослідник акцентує увагу на авторському тяжінні до зафіксовано-документальної точності зображення. Усе зазначене вище окреслило стратегію оцінки доробку Яра Славутича в українському материковому літературознавстві, сконцентрованому на темі Голодомору в художніх, публіцистичних і літературознавчих текстах автора.*

*Ключові слова: автобіографізм, асоціативність, герменевтика, документалізм, інтерпретація, мемуаристика, рецепція, стоп-кадр.*

Рецепція доробку широко знаного в українських громадах на Американському континенті та в Європі професора славістики Яра Славутича у літературознавчій науці презентована розрізненими й системними (у формі збірників) діаспорними публікаціями В. Барки, А. Власенко-Бойцун, А. Гумецької, В. Державина, В. Жили, І. Костецького, О. Малицького, П. Маляра, Ю. Шереха та ін. Нагадаємо, поет повернувся на історичну Батьківщину завдяки суспільно-політичним змінам періоду т. зв. Перебудови, тому другий етап осягнення мистецького таланту автора пов'язаний зі спорадичними розвідками, критичними й науковими статтями материкових літературознавців і лінгвістів О. Астаф'єва, І. Гайдаєнко, М. Гарасевич, В. Демченка, М. Іванченка, С. Крижанівського, І. Лопушинського, В. Марочкина, І. Немченка, Ф. Погребенника, Л. Селіверстової, С. Тарабури, Т. Хом'як та ін., нерідко ґрунтованих на працях колег-емігрантів.

На думку К. Волинського, найбільш об'єктивне враження про автора може скласти його сучасник, тобто той критик, який «живе з ним в одному часі, загалом в однаковому середовищі» [1, 62]. Це дає змогу здійснювати спостереження за творчою еволюцією худож-

ника, а саме: «його пошуками тематики й проблематики, власної манери, образно-зображувального ладу, за його знахідками і втратами на різних етапах творчої біографії» [1, 63]. Дослідження поезії Яра Славутича українськими материковими літературознавцями – за відсутності «можливості безпосереднього критичного першосприйняття, не знаючи умов формування митця, будучи позбавленими спостерігати його еволюцію тощо» [10, 13], але компактно, з часової відстані й за результатами попереднього критичного оцінювання – давало певні переваги і суттєві можливості для герменевтичного потрактування творчого доробку поета загалом. Окрім цього, рецепція доробку митця пов'язується безпосередньо з тим краєм, де народився письменник (Кіровоградщина), вчився (Запоріжжя), проживав або відвідував і який змальовував у своїх творах (Дніпропетровщина (Січеславщина), Херсонщина, Донеччина (Озівщина), Чернігівщина, Тернопільщина та ін.). Усі перелічені місця поет активно відвідує у 80–90-х роках ХХ ст., подорожуючи Україною, що, у свою чергу, формує інтерес учених-краян до його особистості, тобто ґрунт для комплексного дослідження творчості автора закладається

представниками певного регіону. Отож, мета розвідки як історіографічного екскурсу полягає у визначенні місця літературознавчих практик В. Марка в контексті напрацювань кіровоградських дослідників, а конкретизація її – дослідження теми Голодомору 1932–1933 рр. у доробку видатного земляка – актуалізується безпосередньо у назві статті.

На тлі розлогої обсервації творчої спадщини уродженця Долинського району Кіровоградської області Яра Славутича вченими Києва, Дніпропетровська, Запоріжжя, Николаєва, Тернополя, Черкас, Харкова й Херсона обсяг напрацювань кіровоградських літературознавців значно менший. Більш інтенсивне висвітлення доробку, а також біографії професора-емерита з моменту його першого відвідання Батьківщини належить кіровоградським журналістам (А. Корінь, С. Орел, П. Селецький та ін.), учителям, студентам і краєзнавцям (О. Домаранський, С. Колісник, Т. Корінь, Ф. Шепель). Земляцтво Яра Славутича, рясні публікації в українській загалом і місцевій періодиці ініціювали появу цілком краєзнавчої, проте універсальної парадигми *українськості* поета, яка налічує три рівні: *генетично-родовий* (рід Жуків-Жученків, культурно-історична спадщина, меценатство і т. ін.); *асоціативно-ретроспективний* (дитинство, рідний край, наруга більшовизму, народження поета тощо); *усвідомлено-громадянський* (життєве, мистецьке, громадянське кредо, завойоване у боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками й утверджене різнобічною діяльністю в еміграції та незалежній Україні) [3, 95].

Батьківщина поета за місцем народження відгукнулася на вимогу часу виданням збірки Яра Славутича «Співає колос». Ще однією вагомою причиною її появи було бажання письменника перевидати через півстолітню межу свою першу поетичну добірку саме тут, на степовій землі дитинства та юності. Збірка привернула увагу стрункністю впорядкування, а також змістовним критичним супроводом, в основу якого лягла робота кіровоградської дослідниці Т. Корінь [4, 75–94]. Глибоко національний зміст і патріотичне наповнення зумовили відбір поезій Яра Славутича для 2-томної хрестоматії з літератури рідного краю «Блакитні вежі». У супровідному резюме

[9, 377–383] упорядники розділу наголосили на приналежності митця до «найбільш національних зарубіжних українських поетів» [9, 380]. Разом з тим, він – поет-трибун з яскраво вираженим ідейним стрижнем («боротьба за волю і за кращу долю України» [9, 381]), з широкою обізнаністю зі світовою історією та літературою, з тяжінням переважно до громадсько-політичної, патріотично-героїчної, пройнятої тугою за втраченою Батьківщиною, а також до біблійної, афористичної та філософської тематики різножанрового доробку [9, 381–382].

Професійні літературознавці Кіровоградщини в науковому осягненні мистецького спадку Яра Славутича відштовхувалися, насамперед, від традицій біографічної школи. Так, розвідку про тему малої батьківщини в ліриці поета Л. Куценко ґрунтує на знаннях про рідний край митця, а також на безпосередніх розповідях-спогадах автора, з яким науковець познайомився в 1991 р. Загалом, дослідження Л. Куценком доробку Яра Славутича демонструє загальну спрямованість наукових рецепцій його поезії в Україні й діаспорі, проте підхід літературознавця вирізняється введенням у джерельну інтерпретаційну базу історико-краєзнавчого матеріалу, який допомагає розкрити додаткові смислові та ідейні настанови лірики митця [11, 217–220].

Необхідно наголосити, що причетність і письменника, і дослідника його творчості до одного краю – локальної культури, філософії життя тощо, – часто спонукає в розвідках до пошуку відповідності тематики, образної системи і т. ін. до географічних, історичних, світоглядних символів-знаків малої батьківщини. У цьому зв'язку показовими є філологічні студії Г. Клочека, ґрунтовані на системному аналізі в комплексі з культурно-історичним, рецептивним і герменевтичним підходами. У циклі статей літературознавця увагу акцентовано на темі степу в ліриці Яра Славутича. Учений наголошує на змішанні різних часових площин у поезії митця, тому разом із суб'єктом дослідження простує до синтезу і глибоких узагальнень зображених явищ [12, 255–258].

Досліджуючи мотиви нищення тоталітарною системою представників української

культури (літературно-критичні нариси «Розстріляна Муза»), драму вимушеної розлуки українців з Батьківщиною, трагедію Голодомору 1932–1933 рр. тощо у творчому доробку Яра Славутича, В. Марко наголошує на втіленні в художньому й науковому слові реальних фактів духовної біографії автора. Літературознавець загострює увагу на домінантному використанні поетом образної деталі, забарвленої відповідним настроєм і жаданнями ліричного героя, «з котрим зливається й сам автор» [5, 17]. Вони ж спільно витворюють образ рідної землі, що «постійно стоїть перед внутрішнім зором поета» [5, 17]. Отже, дослідник акцентує увагу на тих самих рисах творчої манери Яра Славутича, що визначені в діаспорному й материковому літературознавстві, – правдивості зображення дійсності та автобіографізму.

Зауважимо, що значущість цієї розвідки виявляється не тільки в прозорливості науковця щодо специфіки мистецького мислення земляка-емігранта, але й в актуальності досліджуваної теми Голодомору 1932–1933 рр., сталінських репресій, що призвели до винищення або вимушеної еміграції культурної еліти України. Цій темі була присвячена літературознавча студія самого Яра Славутича «Голодомор в українській літературі Заходу», яка своєчасно зайняла авторитетне місце серед низки статей вітчизняних дослідників (І. Аврахов, М. Кудрявцев та ін.). Серед кіровоградських науковців, зацікавлених означеною проблемою, можемо назвати М. Линченка, який у співавторстві з Н. Гаєвською (Київ) досліджує філософську категорію Добра і Зла в романі У. Самчука «Марія» на тлі відомих потрактувань проблеми І. Багряним, В. Баркою та іншими письменниками діаспори [2, 123–130]; Н. Осташко, яка шляхом системного пообразного аналізу опозиції «людина / влада» робить спробу осягнути гуманістичний зміст роману В. Барки «Жовтий князь» [6, 195–205], та ін. Проте переліченим дослідженням передувала ґрунтовна філологічна розвідка В. Марка «Біль, який не гоять роки» [5, 16–24].

Характерною рисою зазначеної праці кіровоградського вченого є те, що він розглядає сторінки життєпису поета на основі творів мемуарних («Голод 1932–1933 років у

межах сілради» [7, 462–484]) і публіцистичних («Едмонтонське вшанування пам'яті жертв голоду» [8, 132–139], «Свідчення перед міжнародною комісією розслідування голоду в Україні» [8, 142–147]). Як і більшість дослідників, хто торкався цієї тематики, літературознавець говорить про громадянську й мистецьку мету, що постає з передсмертного наказу Славутичевого діда розповісти про наругу над українським народом більшовицької Москви.

В. Марко, користуючись методологією порівняльного літературознавства, акцентує увагу, передусім, на авторському тяжінні до зафіксовано-документальної точності, а не на створенні привабливих гостросюжетних конструкцій [5, 20] у змалюванні подій Голодомору 1932–1933 рр. в окремому розділі поеми «Моя доба». Дослідник зосереджує погляд на тому, що у по-справжньому епічних картинах Голодомору відчутно й постійно «б'ється жилка живої пам'яті й незмивних слідів емоцій, відчутних юначим серцем і пронесених крізь час і простір» [5, 21].

Актуалізуючи тему голоду в ліриці Яра Славутича, В. Марко наголошує на символічності авторського тексту, майстерності поета через віддалену асоціативність натякати на трагічні події минулого. Доречно зазначити, що вчений приходить до таких висновків, удаючись до детальних аналізів-інтерпретацій з розчленуванням цілісного літературного твору на складові компоненти задля характеристики і кращого його осягнення. На відміну від часто вживаного Г. Ключеком засобу «стоп-кадру», В. Марко інтерпретує накопичення Славутичевих моторошних *кадрів*, які «постійно стоять перед внутрішнім зором поета» [5, 22], як «*жахний фільм* (курсив наш. – Т. Я.), що проектується пам'яттю на чутливий екран душі» [5, 22]; до того ж, підбиває підсумки дослідник, завдяки поетичному хистові автора, «той фільм-трагедія оживає й на екрані душі читача, викликаючи в ній магичний катарсис» [5, 22].

Щодо зауваги про Перебудову, то В. Марко вважає цей період (конкретно 1990-ті рр.) у темі Голодомору поетовим «часом активного сонця», коли в спогадах і враженнях Яра Славутича, викликаних відвідинами рідної землі, часто виринали «голодні жахи» [5, 22]. Але

тепер автор по-новому осмислює тогочасну ситуацію, кидаючи, зокрема, докір світові за його злочинне мовчання, коли український народ душив «новий Атила». Отже, підсумовує вчений, Славутич виконав дідів заповіт, поетичним словом віддавши «шану жертвам голоду й репресій» [5, 23–24]. Аналізована стаття прикметна й тим, що в ній дослідник дав оцінку літературознавчій розвідці Яра Славутича «Голодомор в українській літературі на Заході» [5, 24].

Усе зазначене вище окреслило стратегію оцінки доробку Яра Славутича в українському материковому літературознавстві, сконцентрованому на темі Голодомору в художніх, публіцистичних і літературознавчих текстах автора. Загалом дослідження В. Марка, присвячене системі художніх образів лірики Яра Славутича, в яких презентована його духовна біографія, було новим словом в естетичному прочитанні творчості митця. Учений зосередив увагу на знакових деталях-символах, які несуть психо-емоційний відбиток буття поета й дають можливість реконструювати психодинаміку його внутрішнього світу, зрозуміти його поетичний світ як сферу самопізнання та саморе презентації.

#### Список використаних джерел

1. Волинський К. Яр Славутич. Літературний портрет / Кость Волинський. — К. : Дніпро, 1994. — 230 с.
2. Гаєвська Н. Добро і зло в романі Уласа Самчука «Марія» / Надія Гаєвська, Максим Линченко // Наукові записки. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. — Вип. 85. — С. 123—130.

**ТЕТЯНА ЯРОВЕНКО**  
Kharkiv

#### ARTICLE OF VASILY MARKO «PAIN THAT IS NOT TREATED BY YEARS» IN THE REGIONAL CONTEXT OF SLAVUTICH'S STUDY

*This article is an attempt to determine the literary practice place of V. Marko devoted to creative works of Yar Slavutich in the context of Kirovograd researchers' works. Exploring the motives of destruction by totalitarian system the Ukrainian culture representatives, drama of forced separation of Ukrainians with Native country, tragedy of Holodomor in 1932–1933, etc., in the legacy of Yar Slavutich, V. Marko draws his attention on realization in artistic and literary word of real artist mental biography facts. Using the methodology of comparative literary study the scholar also pays his attention to author's magnetism to intent and documental accuracy. All the above has determined the heritage valuation strategy of Yar Slavutich in the continental Ukrainian literary study concentrated on the Holodomor theme in artistic, journalistic and scientific author's texts.*

*Key words: autobiographism, contiguity, hermeneutics, documentalism, interpretation, memoiristics, reception, stop-frame.*

3. Колісник С. Яр Славутич: крізь дев'ять кіл до абсолюту / Сергій Колісник // Педагогічний вісник. — 2007. — № 4. — С. 88—100.
4. Корінь Т. Національні мотиви у збірці *Співає колос* Яра Славутича / Тетяна Корінь // Славутич Яр. Співає колос. Поезії / [післямова Т. Корінь]. — Кіровоград : Степ ; Едмонтон : Славута, 1997. — С. 75—94.
5. Марко В. Біль, який не гоять роки / Василь Марко // Наукові записки. — Кіровоград : РВГ ІЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 1999. — Вип. XIX. — С. 16—24.
6. Осташко Н. Образ сім'ї Катранників як образ добра в романі Василя Барки «Жовтий князь» / Наталія Осташко // Наукові записки. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2002. — Вип. 47. — С. 195—205.
7. Славутич Яр. Твори : в 5 т. / Яр Славутич. — К. : Дніпро ; Едмонтон : Славута, 1998. — Т. 3. — 494 с.
8. Славутич Яр. Твори : в 5 т. / Яр Славутич. — К. : Дніпро ; Едмонтон : Славута, 1998. — Т. 5. — 352 с.
9. Славутич Яр // Блакитні вежі : Хрестоматія творів письменників Приінгульського краю : в 2 т. — Кіровоград : Поліграф.-вид. центр «Мавік», 2011. — Т. 1 : Поезія. — С. 377—383.
10. Херсонський збірник / [упоряд. А. Крат]. — К. : Дніпро, 1998. — 208 с.
11. Яровенко Т. Земле моя, що стелила барвінок під ноги... : (поетичний образ малої батьківщини Яра Славутича в рецепції Леоніда Куценка) / Тетяна Яровенко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер. Філологічні науки : (літературознавство) / гол. ред. В. Д. Будак, гол. ред. сер. О. С. Філатова. — Вип. 4.14 (111) — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. — С. 217—220.
12. Яровенко Т. Степова тематика Яра Славутича: кінематографічні засоби рецепції / Тетяна Яровенко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер. Філологічні науки : (літературознавство) / гол. ред. О. С. Філатова. — Вип. 1 (15). — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. — С. 255—258.

**ТАТЬЯНА ЯРОВЕНКО**  
г. Харьков

### **СТАТЬЯ ВАСИЛИЯ МАРКО «БОЛЬ, КОТОРУЮ НЕ ЛЕЧАТ ГОДЫ» В РЕГИОНАЛЬНОМ КОНТЕКСТЕ СЛАВУТИЧЕВЕДЕНИЯ**

*В статье предпринимается попытка определения места литературоведческих практик В. Марко, посвящённых творчеству Яра Славутича, в контексте наработок кировоградских исследователей. Рассматривая мотивы уничтожения тоталитарной системой представителей украинской культуры, драму вынужденной разлуки украинцев с Родиной, трагедию Голодомора 1932–1933 годов и т. д. в творческом наследии Яра Славутича, В. Марко акцентирует внимание на воплощении в художественном и литературоведческом слове реальных фактов духовной биографии художника. Используя методологию сравнительного литературоведения, учёный также обращает внимание на авторское тяготение к зафиксированно-документальному изображению. Всё вышесказанное определило стратегию оценки наследия Яра Славутича в материковом украинском литературоведении, сконцентрированном на теме Голодомора в художественных, публицистических и научных текстах автора.*

*Ключевые слова: автобиографизм, ассоциативность, герменевтика, документализм, интерпретация, мемуаристика, рецепция, стоп-кадр.*

Стаття надійшла до редколегії 14.03.2016

УДК 373.54:821.161.2

**ВІКТОРІЯ ХРИСТО**

м. Миколаїв

viktoria.khristo@gmail.com

### **ТВОРЧІСТЬ ЄВГЕНІЇ КОНОНЕНКО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ**

*Проблема дослідження сучасної української прози дуже актуальна сьогодні. Стаття присвячена дослідженню теми «Творчість Євгенії Кононенко в контексті сучасної української прози». У статті аналізується питання про місце жінки в постколоніальному просторі. Автор у статті аналізує коло основних тем, порушених у творчості Євгенії Кононенко.*

*Ключові слова: жіноча проза, масова література, постмодернізм, урбаністична проза.*

Українська література зламу тисячоліть має принципово новий характер можливим став розвиток власної, націєтворчої літератури, утвердження її самобутності, відбулося переосмислення естетичних цінностей попередніх поколінь, неприйняття соцреалістичного канону. Можемо з упевненістю говорити, що сучасна українська література впевнено виходить на нові жанрово-стильові рубежі, вимагаючи від митців не тільки нового світовідчуття, а й нових тем, форм зображення реальності, нових виражальних засобів. Тож не дивно, що широке коло науковців потраткують її як постмодерну, в межах якої співіснують постмодернізм, неомодернізм, неопозитивізм, неоавангардизм, жіноча література.

«Жіноча» література, зокрема проза, як поняття і як явище, за визначенням Г.-П. Рижкової, є «неоднозначною категорією літературознавства, оскільки для виділення відповідного масиву художніх текстів переважним чином застосовуються не жанрово-стильові чи ідейно-тематичні виміри, а мотивація за ознаками гендеру автора твору». У той же час авторка зазначає, що «жіноча» проза має й певну специфіку, що, власне, і дозволяє виділяти цей шар літературного потоку в окремий ієрархічний рівень розвитку світової та національної літератури» [2, 19].

В українській літературі попередніх століть яскраво вимальовуються лише декілька неординарних жіночих постатей: Марко